

**Pojęcia kluczowe:** prawa człowieka, opinia biegłych psychiatrów, środki zabezpieczające, pozbawienie wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi

**Małgorzata Pyrcak-Górowska**

**Aktualność opinii biegłych jako warunek legalności  
pozbawienia wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi.  
Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka  
z dnia 14.10.2021 r. w sprawie M.B. przeciwko Polsce,  
skarga nr 60157/15**

**ABSTRAKT**

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka<sup>1</sup> w sprawie M. B. przeciwko Polsce dotyczy warunków legalności pozbawienia wolności osoby „chorej umysłowo” (osoby z zaburzeniami psychicznymi). Trybunał stwierdził w nim naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e Europejskiej Konwencji Praw Człowieka<sup>2</sup> z uwagi na to, że skarżącego umieszczono w zakładzie psychiatrycznym tytułem środka zabezpieczającego w oparciu o opinię biegłych sporządzoną półtora roku wcześniej. W konsekwencji Trybunał uznał, że to, iż stan psychiczny skarżącego wymagał izolacji, nie zostało wystarczająco wiarygodnie wykazane. Trybunał podkreślił, że jednym z warunków legalności pozbawienia wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi jest ich stwierdzenie na podstawie wystarczająco aktualnej opinii biegłych. Ocena medyczna musi opierać się na rzeczywistym stanie zdrowia psychicznego danej osoby, a nie wyłącznie na wydarzeniach z przeszłości.

**I. STAN FAKTYCZNY W SPRAWIE M.B. PRZECIWKO POLSCE**

W dniu 13.01.2014 r. skarżący zaatakował swoich rodziców nożem. W związku z tym wszczęto postępowania karne, w którym skarżącemu postawiono zarzut spowodowania uszczerbku na zdrowiu (w angielskim tekście wyroku *bodily harm*). Jeszcze

<sup>1</sup> Dalej: ETPCZ.

<sup>2</sup> Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. nr 61 poz. 284), dalej: EKPCZ lub Konwencja.

tego samego dnia skarżący został przyjęty do szpitala psychiatrycznego. 17.01.2014 r. skarżący został przebadany przez biegłych, dwóch psychiatrów i psychologa. Ze wspólnej opinii biegłych wydanej tego samego dnia wynikało, że u skarżącego stwierdzono schizofrenię paranoidalną z zaburzeniami urojeniowymi. Równocześnie biegli uznali, że zachodzi wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przez skarżącego ponownie podobnych czynów zabronionych (czynów przeciwko życiu i zdrowiu członków rodziny) w przyszłości. Biegli wskazali, że wobec skarżącego należy zastosować środek zabezpieczający w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. W dniu 27.01.2014 r. prokurator ponownie zlecił biegłym sporządzenie opinii o stanie zdrowia psychicznego skarżącego. Została ona wydana 3.02.2014 r. po przeprowadzeniu ponownego badania skarżącego i wynikało z niej, że nie jest on zdolny do brania udziału w postępowaniu karnym.

28.03.2014 r. prokurator złożył do sądu wniosek o umorzenie postępowania karnego z uwagi na niepoczytalność skarżącego i o zastosowanie środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia skarżącego w szpitalu psychiatrycznym.

31.03.2014 r. skarżący został zwolniony ze szpitala psychiatrycznego z zaleceniem kontynuowania leczenia. W dniu 5.05.2014 r. skarżący dobrowolnie rozpoczął leczenie ambulatoryjne w ośrodku terapeutycznym dla młodzieży cierpiącej na zaburzenia psychiczne (dalej: Hostel).

Podczas wysłuchania przed sądem w dniu 1.07.2014 r. biegli lekarze psychiatrzy podtrzymali wnioski sporządzonych przez siebie opinii. Wskazali, że stan psychiczny skarżącego nie był stabilny i jeżeli nie zostanie umieszczony w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym, to może przerwać leczenie i ponownie popełnić poważny czyn zabroniony.

27.07.2014 r. skarżący przedłożył zaświadczenie z Hostelu, sporządzone przez psychologów, którzy stwierdzili, że powinien kontynuować leczenie w tej placówce. 5.08.2014 r. skarżący przedłożył kolejne zaświadczenie z Hostelu, w którym potwierdzono, że od dnia 6.05.2014 r. regularnie przyjmuje leki, odbywa terapię i nie doświadczył epizodów urojeniowych ani halucynacji. Na rozprawie w dniu 12.01.2015 r. sąd przeprowadził dowód z zeznań psychologa i dyrektora Hostelu. Ponownie wysłuchał również biegłych psychiatrów, którzy podtrzymali swoją dotychczasową opinię i jej wnioski co do konieczności umieszczenia skarżącego w szpitalu psychiatrycznym.

19.01.2015 r. sąd umorzył postępowanie karne z uwagi na niepoczytalność skarżącego i orzekł o zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia go w szpitalu psychiatrycznym. 13.02.2015 r. obrońca skarżącego wniósł zażalenie na postanowienie sądu. Przedstawił dalsze dowody dotyczące poprawy stanu zdrowia skarżącego.

11.05.2015 r. sąd okręgowy utrzymał w mocy postanowienie sądu pierwszej instancji, wskazując, że biegli psychiatrzy zostali wysłuchani przed sądem I instancji dwukrotnie i nie ma potrzeby uzyskiwania dalszych opinii biegłych.

10.06.2015 r. Komisja Psychiatryczna ds. środków zabezpieczających wskazała jako miejsce wykonywania środka zabezpieczającego zakład psychiatryczny w Krakowie. 4.08.2015 r. skarżący został przyjęty do tego zakładu. 8.09.2015 r. w sądzie rejonowym odbyło się posiedzenie w celu rozpoznania wniosku obrońcy skarżącego o zmianę środka zabezpieczającego. W dniu 30.10.2015 r., na żądanie sądu, dwóch lekarzy ze szpitala psychiatrycznego w Krakowie przedstawiło informację o stanie zdrowia skarżącego. Wskazali oni, że w momencie przyjęcia do szpitala skarżący miał świadomość swojej choroby, jednak następnie jego stan zdrowia psychicznego uległ pogorszeniu, był niestabilny, nadal istniało prawdopodobieństwo popełnienia przez niego kolejnego czynu zabronionego, a inne środki zabezpieczające były niewystarczające.

W dniu 4.02.2016 r. lekarze psychiatrzy ze szpitala przedłożyli opinię o stanie zdrowia skarżącego po przeprowadzeniu badania okresowego. Zauważyli, że był spokojniejszy, przestrzegał regulaminu szpitala i akceptował konieczność kontynuowania leczenia. Poprawa stanu zdrowia nie była jednak stabilna i nadal zachodziła obawa, że może on popełnić podobny czyn zabroniony. W związku z tym konieczne było dalsze stosowanie środka zabezpieczającego. W dniu 12.04.2016 r. w ramach okresowej kontroli dalszego stosowania środka zabezpieczającego sąd, opierając się na opinii z dnia 4.02.2016 r., postanowił, że środek zabezpieczający powinien być dalej stosowany wobec skarżącego.

Następnie w sprawie wydawano kolejne opinie okresowe, sporządzono także prywatne opinie biegłych psychiatrów i psychologa. Ostatecznie 14.10.2016 r. lekarze psychiatrzy ze szpitala w Krakowie wydali opinię o stanie zdrowia skarżącego, w której stwierdzili, że jego stan zdrowia uległ poprawie i może być zwolniony z zamkniętego zakładu psychiatrycznego. 22.11.2016 r. sąd uchylił wobec skarżącego środek zabezpieczający. 29.11.2016 r. skarżący został wypisany ze szpitala.

## II. PROBLEM PRAWNY

Skarżący zarzucił naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji polegające na tym, że jego umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym było niezgodne z prawem, ponieważ nie było oparte na aktualnych dowodach medycznych.

Skarżący podniósł, że nie wykazano w sposób wiarygodny, iż cierpi on na zaburzenia psychiczne, ponieważ opinie biegłych, na podstawie których został umieszczony w szpitalu psychiatrycznym, nie były wystarczająco aktualne w chwili orzekania przez sąd. Zostały one wydane w dniach 17.01.2014 r. i 3.02.2014 r., a więc piętnaście miesięcy przed wydaniem orzeczenia kończącego sprawę i osiemnaście miesięcy

przed umieszczeniem skarżącego w szpitalu psychiatrycznym. Tymczasem od czasu ostatniego badania przez biegłych nastąpiła istotna zmiana jego sytuacji – został poddany leczeniu w Hostelu, które skutkowało poprawą stanu jego zdrowia psychicznego i zmniejszeniem się prawdopodobieństwa popełnienia w przyszłości kolejnego czynu zabronionego. W ocenie skarżącego, biorąc pod uwagę poprawę jego stanu psychicznego od czasu ostatniego badania psychiatrycznego, sądy powinny były co najmniej poddać go ponownemu badaniu przed umieszczeniem go w szpitalu psychiatrycznym, a ponadto sądy krajowe nie wyjaśniły, dlaczego pomimo pozytywnych efektów leczenia w Hostelu nadal konieczne było umieszczenie go w zakładzie zamkniętym.

### III. ROZSTRZYGNIECIE EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA

Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że skarga podlega rozpatrzeniu na podstawie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji. W pierwszej kolejności, nawiązując do swojego wcześniejszego orzecznictwa, Trybunał przypominał, że żeby osoba z zaburzeniami psychicznymi mogła zostać pozbawiona wolności na tej podstawie, muszą być spełnione trzy minimalne warunki: po pierwsze, występowanie zaburzeń psychicznych musi zostać ustalone w rzetelny sposób, przez kompetentne osoby, w oparciu o obiektywną wiedzę medyczną; po drugie, zaburzenie psychiczne musi być tego rodzaju i takiej głębokości, że wymaga przymusowego leczenia szpitalnego; po trzecie, zasadność dalszego pobytu w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym musi być uzależniona od utrzymywania się zaburzeń psychicznych.

Rozwijając pierwszy z tych warunków, Trybunał wskazał, że podstawy pozbawienia wolności wymienione w art. 5 ust. 1 EKPCZ należy interpretować wąsko. Aby pozbawienie wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi nie było arbitralne, musi nastąpić w oparciu o opinię biegłych. Ponadto obiektywizm opinii lekarskiej wymaga, aby była ona wystarczająco aktualna, przy czym aktualność tę należy oceniać zawsze w odniesieniu do konkretnych okoliczności rozpatrywanej sprawy. Momentem, kiedy należy ustalić, że u osoby występują zaburzenia psychiczne, jest dzień wydania orzeczenia, w którym zastosowany jest środek skutkujący pozbawieniem wolności z uwagi na zaburzenia psychiczne. Jednakże, jak wynika z trzeciego warunku, legalność dalszej hospitalizacji uzależniona jest także od utrzymywania się takiego zaburzenia, a więc należy wziąć pod uwagę ewentualne zmiany w stanie psychicznym osoby pozbawionej wolności po wydaniu postanowienia o zastosowaniu izolacyjnego środka zabezpieczającego.

Przenosząc powyższe rozważania na kanwę sprawy skarżącego, Trybunał podkreślił chronologię zdarzeń: skarżący został poddany badaniom psychiatrycznym w dniach 17.01.2014 r. i 3.02.2014 r., postanowienie o zastosowaniu środka zabezpieczającego zostało wydane przez sąd 19.01.2015 r. i zostało utrzymane w mocy 11.05.2015 r.,

a skarżący został przyjęty do szpitala psychiatrycznego 4.08.2015 r. Mając na uwadze swoje dotychczasowe orzecznictwo, Trybunał przypomniiał, że ocena medyczna musi opierać się na rzeczywistym stanie zdrowia psychicznego danej osoby, a nie wyłącznie na wydarzeniach z przeszłości. Opinia lekarska nie jest wystarczająca dla uzasadnienia pozbawienia wolności, jeśli od jej sporządzenia upłynął znaczny czas. Jednocześnie, jak wynika z utrwalonego orzecznictwa Trybunału, na pytanie, czy opinia lekarska była wystarczająco aktualna, Trybunał nie odpowiada w sposób abstrakcyjny, lecz w zależności od konkretnych okoliczności rozpatrywanej sprawy. Trybunał zwrócił jednak uwagę w tym kontekście, że z przepisów polskiego Kodeksu karnego wykonawczego wynika obowiązek przeprowadzania co sześć miesięcy okresowej kontroli dalszego stosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym.

Trybunał uznał, że w okresie od 4.08.2015 r. do 12.04.2016 r. pobyt skarżącego w zakładzie psychiatrycznym nie był zgodny z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji oraz że w tym czasie doszło do naruszenia tego przepisu Konwencji. Naruszenie to wynikało z tego, że po przeprowadzeniu badania psychiatrycznego w dniu 3.02.2014 r. do czasu wydania orzeczenia kończącego sprawę sądy krajowe nie zleciły innych badań lekarskich skarżącego, pomimo zajętego przez niego stanowiska, zgodnie z którym w wyniku leczenia w Hostelu jego stan zdrowia psychicznego się poprawił i nie wymagał on już leczenia w warunkach zamkniętych, oraz pomimo przedstawienia przez skarżącego zaświadczeń lekarskich z Hostelu potwierdzających tę okoliczność. W konsekwencji skarżący został przyjęty do szpitala 4.08.2015 r., w oparciu o opinie biegłych wydane rok i sześć miesięcy wcześniej, bez jakiegokolwiek próby wyjaśnienia sprzeczności pomiędzy opiniami biegłych a zaświadczeniami z Hostelu. W okolicznościach sprawy skarżącego Trybunał uznał, że w chwili przyjęcia skarżącego do szpitala psychiatrycznego, tj. w dniu 4.08.2015 r., nie zostało wiarygodnie wykazane, że jego stan zdrowia psychicznego uzasadniał jego izolację, a opóźnienie w zasięgnięciu aktualnej opinii biegłych było nadmierne. Dopiero w dniu 12.04.2016 r., w związku z wydaniem przez sąd postanowienia o dalszym stosowaniu środka zabezpieczającego wobec skarżącego, jednoznacznie ustalono, w oparciu o specjalistyczną wiedzę medyczną, że zaburzenia psychiczne występujące u skarżącego uzasadniają jego izolację.

#### IV. OMÓWIENIE

Wyrok ETPCZ w sprawie M.B. przeciwko Polsce jest kolejnym z wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w którym Trybunał doprecyzowuje minimalne warunki zgodności z prawem pozbawienia wolności osób „chorych umysłowo”,

czy też osób z zaburzeniami psychicznymi (*persons of unsound mind*<sup>3</sup>) na podstawie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji. Warunki te zostały pierwotnie wskazane w punkcie 39 wyroku wydanego w sprawie Winterwerp przeciwko Holandii<sup>4</sup>. Zgodnie z nimi, po pierwsze, należy wiarygodnie wykazać, że u osoby pozbawianej wolności występują zaburzenia psychiczne, tzn. zaburzenia psychiczne muszą zostać stwierdzone przez właściwy organ władzy na podstawie obiektywnych ekspertyz medycznych; po drugie, zaburzenie psychiczne musi być tego rodzaju lub tej głębokości, że będzie uzasadniało przymusową izolację; po trzecie, możliwość kontynuowania przymusowej izolacji uzależniona jest od utrzymywania się zaburzenia psychicznego. Późniejsze orzecznictwo ETPCZ utrwaliło te warunki, coraz bardziej je uszczegóławiając<sup>5</sup>. Omawiany wyrok w sprawie M.B. przeciwko Polsce wpisuje się w nurt tych orzeczeń ETPCZ, z których wynika, że opinia ekspertów (najczęściej psychiatrów), która stanowi podstawę pozbawienia wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi, musi opierać się na aktualnym stanie zdrowia psychicznego danej osoby, a nie wyłącznie na wydarzeniach z przeszłości. Opinia ekspertów nie może być uznana za wystarczającą dla uzasadnienia pozbawienia wolności, jeśli od jej sporządzenia upłynął znaczny czas. Jeżeli podstawą wydania orzeczenia skutkującego pozbawieniem wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi była niewystarczająco aktualna opinia medyczna, należy uznać, że istnienie zaburzeń psychicznych nie zostało wykazane w wiarygodny sposób, co sprawia, że pozbawienie wolności nie jest legalne w świetle art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji<sup>6</sup>.

Omawiane orzeczenie w sprawie M.B. przeciwko Polsce ma istotne znaczenie dla praktyki stosowania prawa, z uwagi na sposób ukształtowania przepisów prawa polskiego – zarówno Kodeksu postępowania karnego<sup>7</sup>, jak i Kodeksu karnego wykonawczego<sup>8</sup>, w zakresie postępowania wobec sprawcy z zaburzeniami psychicznymi oraz wykonywania orzeczonych wobec niego środków zabezpieczających. W pierwszej kolejności należy wskazać, że z art. 202 k.p.k. wynika, że jeżeli w postępowaniu karnym ujawni się potrzeba wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, to należy w tym celu powołać dwóch biegłych lekarzy psychiatrów. Artykuł 354a

3 Termin *persons of unsound mind* jest rozumiany na gruncie ETPCZ autonomicznie, nie ogranicza się tylko do osób chorych psychicznie/osób z zaburzeniami psychotycznymi, jednak nie jest również precyzyjnie zdefiniowany, gdyż jego znaczenie stale ewoluuje wraz z postępem wiedzy w psychiatrii. Stąd też w niniejszym tekście tłumaczony jest także jako „osoba z zaburzeniami psychicznymi”. Zob. np. wyrok ETPCZ z 4.12.2018 r. w sprawie Ilneher przeciwko Niemcom, skargi nr 10211/12 i 27505/14. Szeroko na ten temat w literaturze zob. M. Szwed, *The notion of ‘a person of unsound mind’ under Article 5 § 1(e) of the European Convention on Human Rights*, „Netherlands Quarterly of Human Rights” 2020, t. 38, nr 4, s. 1–19.

4 Wyrok ETPCZ z 24.10.1979 r. w sprawie Winterwerp przeciwko Holandii, skarga nr 6301/73.

5 Zob. np. wyrok ETPCZ z 18.02.2014 r. w sprawie Ruiz Rivera przeciwko Szwajcarii, skarga nr 8300/06, wyrok ETPCZ z 4.12.2018 r. w sprawie Ilneher przeciwko Niemcom, skargi nr 10211/12 i 27505/14.

6 Wyrok ETPCZ z 5.10.2000 r. w sprawie Varbanov przeciwko Bułgarii, skarga nr 31365/96.

7 Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 46 z późn. zm.), dalej: k.p.k.

8 Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 911), dalej: k.k.w.

k.p.k. wskazuje z kolei, jakich biegłych należy obowiązkowo (z zastrzeżeniem art. 354a § 2 k.p.k.) wysłuchać przed orzeczeniem środka zabezpieczającego.

Nie budzi przy tym wątpliwości, że przesłanki zastosowania środków zabezpieczających: występowanie u sprawcy określonego rodzaju zaburzeń psychicznych (innymi słowy: ustalenie, czy sprawca należy do którejś z kategorii osób wymienionych enumeratywnie w art. 93c k.k.<sup>9</sup>), istnienie prawdopodobieństwa (bądź wysokiego prawdopodobieństwa, w zależności od tego, jaki środek zabezpieczający miałby zostać orzeczony) popełnienia ponownie czynu zabronionego oraz konieczność zastosowania środka zabezpieczającego muszą występować w momencie orzekania o zastosowaniu środka zabezpieczającego. W perspektywie prawa krajowego wynika to z samej istoty środków zabezpieczających – niezależnie bowiem od tego, czy przyjąć, że stanowią one reakcję na popełniony przez sprawcę czyn zabroniony, czy też nie, to jedyną racją ich stosowania jest niebezpieczeństwo stwarzane przez sprawcę z uwagi na występujące u niego zaburzenia psychiczne dla dóbr prawnych w przyszłości<sup>10</sup>. Jeżeli niebezpieczeństwo to nie występuje, to nie można zastosować środka zabezpieczającego, co wynika z zasady konieczności wysłowionej wprost w art. 93b § 1 k.k. Ani sama okoliczność popełnienia czynu zabronionego związanego z zaburzeniami psychicznymi, ani też fakt, że sprawca przynależy do kategorii osób, wobec których można orzec środek zabezpieczający, nie uzasadniają bowiem samoistnie orzeczenia środka zabezpieczającego<sup>11</sup>. Zasada konieczności ma też głębokie zakotwiczenie konstytucyjne. W perspektywie konstytucyjnej zasady proporcjonalności pozbawienie wolności sprawcy czynu zabronionego z zaburzeniami psychicznymi będzie dopuszczalne wówczas, gdy z uwagi na te zaburzenia psychiczne sprawca będzie w odpowiednio wysokim stopniu stwarzał zagrożenie dla istotnych dóbr prawnych<sup>12</sup>, a jeżeli niebezpieczeństwo to zostanie zminimalizowane, to przymusowe umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym nie będzie spełniało przesłanki przydatności do realizacji konstytucyjnie uzasadnionego celu<sup>13</sup>.

9 Ustawa z dnia 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 383), dalej: k.k.

10 W literaturze nadal wyrażane są rozbieżne poglądy co do tego, jaki charakter mają środki zabezpieczające. Z jednej strony zob. np. A. Barczak-Oplustil, *Charakter środków zabezpieczających w nowelizacji kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r. Wprowadzenie do dyskusji*, „Palestra” 2015/7–8, s. 119, która przyjmuje, że środki zabezpieczające są reakcją nie na popełniony czyn zabroniony, ale na niebezpieczeństwo grożące ze strony sprawcy. Przeciwnie np. J. Majewski (w:) *Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna*, red. A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, Warszawa 2024, Rozdział X, teza 1, który uważa, że środki zabezpieczające to nadal środki reakcji na popełnienie przez sprawcę czynu zabronionego, tak też J. Długosz-Józwiak (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021, Rozdział X, nb 8, czy J. Ciechorski, *Przegląd orzecznictwa w sprawach środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym*, „Przegląd Prawa Medycznego” 2022/2, s. 84–85.

11 A. Barczak-Oplustil (w:) *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, komentarz do art. 93b, teza 2.

12 M. Szwed, *Przymusowe umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym w świetle współczesnych standardów ochrony praw człowieka*, Warszawa 2020, s. 209.

13 M. Szwed, *Przymusowe...*, s. 233.

Choć zatem przesłanki zastosowania środków zabezpieczających w sposób oczywisty muszą być spełnione na moment orzekania, żaden z przepisów k.p.k. nie określa czasu, po jakim opinia biegłych dotycząca stanu zdrowia psychicznego sprawcy miałaby stracić aktualność i w konsekwencji nie mogłaby stanowić podstawy do rozstrzygania przez sąd w kwestii środków zabezpieczających. Pewne wskazówki w tym przedmiocie można interpretować z brzmienia art. 93d § 3 i 4 k.k. oraz art. 203 k.k.w., z których wynika, że we wskazanych w tych przepisach sytuacjach opinia o stanie zdrowia psychicznego sprawcy zachowuje swoją aktualność przez sześć miesięcy. W tym kontekście na treść art. 203 k.k.w. zwrócił uwagę także ETPCZ w omawianym wyroku. Nie ma jednak ani podstaw normatywnych, ani merytorycznych, by twierdzić, że opinia o stanie zdrowia psychicznego sprawcy w każdym przypadku straci swoją aktualność po tym właśnie czasie. Należy pamiętać, że opinie sporządzane na podstawie art. 203 k.k.w. oraz na potrzeby postępowania, o którym mowa w art. 93d § 3 i 4 k.k., sporządzane są w określonym kontekście faktycznym – gdy sprawca jest pozbawiony wolności i jest lub może być poddawany oddziaływaniom leczniczym i terapeutycznym, co uzasadnia domniemanie, że przez ten czas stan jego zdrowia psychicznego mógł ulec zmianie.

Równocześnie pomiędzy wydaniem orzeczenia w przedmiocie umorzenia postępowania z uwagi na niepoczytalność sprawcy i zastosowania środka zabezpieczającego a przyjęciem sprawcy do zakładu psychiatrycznego może upłynąć dłuższy czas<sup>14</sup> z uwagi na różnego rodzaju okoliczności, zarówno o charakterze prawnym, jak i faktycznym. Przykładowo można wskazać na to, że opinia sądowo-psychiatryczna sporządzona jest w postępowaniu przygotowawczym. Następnie biegli są wysłuchiwani przed sądem w trybie art. 354a k.p.k., jednak wysłuchanie biegłych nie oznacza aktualizacji sporządzonej opinii, jeśli nie jest poprzedzone przebadaniem sprawcy. Taki wniosek wynika także z omawianego orzeczenia ETPCZ. Choć w sprawie skarżącego biegli psychiatrzy byli dwukrotnie wysłuchiwani przed sądem: w dniach 1.07.2014 r. oraz 12.01.2015 r., to Trybunał nie potraktował tej czynności jako dostarczenia sądowi aktualnej wiedzy medycznej na temat stanu zdrowia psychicznego skarżącego, odnosząc się wyłącznie do opinii z 17.01.2014 r. i 3.02.2014 r., a więc tych opinii, które były poprzedzone badaniem psychiatrycznym skarżącego. Możliwa jest także inna sytuacja: niepoczytalność sprawcy ujawni się dopiero po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia, a sąd stosownie do art. 414 § 1 k.p.k. umorzy postępowania karne wyrokiem<sup>15</sup>, który

14 Dalsze rozważania zostaną ograniczone wyłącznie do tej sytuacji, gdyż w przypadku pobytu w zakładzie psychiatrycznym orzekanego wobec sprawców, o których mowa w art. 93c pkt 2 i 3 k.k., izolacyjny środek zabezpieczający z uwagi na treść art. 93d § 5 k.k. będzie miał charakter postpenalny, a umieszczenie sprawcy w zakładzie psychiatrycznym na podstawie aktualnej opinii biegłych powinno zostać zapewnione z uwagi na instytucję weryfikacji potrzeby i możliwości orzeczonego środka zabezpieczającego przewidzianą w art. 93d § 3 k.k.

15 Zob. np. uchwała SN z 19.08.1999 r. (I KZP 21/99), postanowienie SN z 6.10.2011 r. (III KZ 67/11), wyrok SN z 12.12.2012 r. (II KK 326/12), postanowienie SN z 9.04.2021 r. (IV KZ 11/21).

będzie wykonalny dopiero z momentem jego uprawomocnienia (w odróżnieniu od postanowienia wydanego na skutek rozpoznania wniosku prokuratora złożonego na podstawie art. 324 k.p.k., które jest wykonalne z momentem jego wydania). W obydwu wskazanych powyżej przypadkach pomiędzy badaniem sądowo-psychiatrycznym sprawcy a przyjęciem go do zakładu psychiatrycznego może upłynąć wiele miesięcy.

Niezależnie od powyższego, procedura wykonywania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym zakłada obligatoryjne zasięgnięcie opinii Komisji psychiatrycznej do spraw środków zabezpieczających, a następnie wydanie przez sąd postanowienia, w którym zostanie określone miejsce wykonywania środka zabezpieczającego. Z uwagi na zbieg różnego rodzaju czynników – tendencję do wzrostu liczby osób przyjmowanych do zakładów psychiatrycznych oraz do wydłużania się czasu ich pobytu w tych zakładach<sup>16</sup>, jak i faktyczny problem stosowania izolacyjnego środka zabezpieczającego nie tylko wobec sprawców najpoważniejszych czynów zabronionych, zdarzają się sytuacje, w których w systemie zakładów psychiatrycznych przeznaczonych do wykonywania środków zabezpieczających brakuje wolnych miejsc<sup>17</sup>, a sprawca oczekuje na termin przyjęcia.

Wreszcie w kontekście aktualności opinii sądowo-psychiatrycznej należy wskazać, że art. 103 k.k. literalnie nie przewiduje przedawnienia wykonania orzeczonych środków zabezpieczających. W piśmiennictwie nie ma jednolitości poglądów co do tego, czy jest to celowa decyzja ustawodawcy i jakie jest jej uzasadnienie. Niezależnie od przyjętego poglądu co do tego, czy i jakie terminy przedawnienia przewidziane w art. 103 k.k. należałoby w takiej sytuacji stosować, wydaje się, że z tez wyrażanych w piśmiennictwie dość jednolicie wynika, że w przypadku upływu dłuższego czasu od orzeczenia środka zabezpieczającego dezaktualizuje się ocena co do niebezpieczeństwa sprawcy, gdyż popełniony przed laty czyn zabroniony nie może przesądzać o konieczności stosowania środków zabezpieczających<sup>18</sup>. Z art. 93b § 2 k.k. wynika jednoznacznie, że sąd ma obowiązek uchylenia środka zabezpieczającego, gdy jego dalsze stosowanie nie jest już konieczne. Postanowienie o uchyleniu środka zabezpieczającego można wydać także wówczas, gdy okoliczności, które będą wskazywały na to, że stan zdrowia sprawcy uległ poprawie i nie zachodzi już wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przez niego czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, ujawnią się po

16 Zob. C. Connell, A. Seppänen, F. Scarpa, P. Gosek, J. Heitzman, V. Furtado, *Czynniki zewnętrzne wpływające na długość pobytu w ośrodkach psychiatrii sądowej – badanie europejskie*, „Psychiatria Polska” 2019/3, s. 674.

17 Zob. przykładowo <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/MZ-o-problemie-braku-miejsc-na-zabezpieczonych-oddzialach-psychiatrii-sadowej>, dostęp: 22.07.2025 r.

18 Por. A. Zoll, S. Tarapata (w:) *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, Warszawa 2016, komentarz do art. 103, teza 19; A. Sakowicz (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021, komentarz do art. 103, nb 13; K. Lipiński (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021, komentarz do art. 103, teza 13; K. Banasik, *Przedawnienie w prawie karnym w systemie kontynentalnym i anglosaskim. Przedawnienie karalności przestępstw oraz przedawnienie wykonania kary i innych środków w systemie prawa pisanego na przykładzie Polski i Austrii oraz w systemie common law na przykładzie Wielkiej Brytanii*, Warszawa 2013, s. 280–281.

wydaniu orzeczenia, w którym zostanie zastosowany środek zabezpieczający, a przed rozpoczęciem jego wykonywania<sup>19</sup>. Pomimo tego nie można wykluczyć sytuacji, w której na przykład z uwagi na ukrywanie się osoby, wobec której prawomocnie orzeczono pobyt w zakładzie psychiatrycznym, od momentu wydania orzeczenia w sprawie do momentu faktycznego umieszczenia sprawcy w zakładzie psychiatrycznym upłyne dłuższy czas. W takim przypadku żaden z przepisów k.k.w. nie obliguje wyrażnie sądu do niezwłocznego zasięgnięcia opinii o stanie zdrowia psychicznego sprawcy w celu weryfikacji konieczności dalszego stosowania środka zabezpieczającego.

Stan faktyczny, w którym do umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym skarżącej doszło na wiele lat po wydaniu orzeczenia, w którym orzeczono środek zabezpieczający, legł u podstaw wyroku ETPCZ w sprawie Witek przeciwko Polsce<sup>20</sup>, w której to sprawie Trybunał także uznał, że doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji. W tym przypadku skarżąca została poddana obserwacji sądowo-psychiatrycznej w 2000 r. U skarżącej stwierdzono schizofrenię paranoidalną. W 2001 r., na wniosek prokuratora, sąd umorzył postępowanie karne przeciwko skarżącej z uwagi na niepo czytalność i orzekł wobec niej środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym. Orzeczenie uprawomocniło się, a skarżąca nie zgłosiła się do zakładu psychiatrycznego i przez 5 lat się ukrywała. 19.06.2006 r. skarżąca została zatrzymana przez policję i doprowadzona do szpitala psychiatrycznego. 7.09.2006 r. sąd zlecił wykonanie jej badania psychiatrycznego w celu ustalenia, czy jej dalszy pobyt w zakładzie psychiatrycznym jest konieczny. Opinia biegłych została sporządzona 7.11.2006 r., a na jej podstawie 11.01.2007 r. sąd uznał, że konieczne jest dalsze stosowanie izolacyjnego środka zabezpieczającego. W tym stanie rzeczy Trybunał uznał, że pozbawienie wolności skarżącej w okresie od 19.06.2006 r. do 11.01.2007 r. nie było zgodne z prawem i w tym czasie wobec skarżącej doszło do naruszenia art. 5 ust. 1 lit. 3 Konwencji, gdyż jej pozbawienie wolności opierało się w tym czasie na opinii uzyskanej w 2000 r., a ponadto dopiero 7.09.2006 r., czyli trzy miesiące po umieszczeniu skarżącej w szpitalu, sąd nakazał biegłym psychiatrom zbadać skarżącą. Trybunał uznał, że choć pewne opóźnienie w pozyskaniu aktualnej opinii lekarskiej może być nieuniknione, to jednak zlecenie jej wykonania po trzech miesiącach od umieszczenia w szpitalu nie nastąpiło wystarczająco szybko, a we wskazanym przedziale czasu nie wykazano należyte, że stan zdrowia skarżącej wymagał jej izolacji w szpitalu psychiatrycznym.

Powyższe rozważania prowadzą do następującego wniosku: mogą zaistnieć sytuacje, w których z uwagi na upływ czasu opinia biegłych stanie się nieaktualna. Będzie tak w szczególności wówczas, gdy od jej sporządzenia do momentu orzekania

19 Por. postanowienie SN z 25.02.2009 r. (I KZP 34/08), które co do zawartej w nim argumentacji pozostaje aktualne pomimo zmiany stanu prawnego. Tak też K. Lipiński (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 93b, teza 7, A. Barczak-Oplustil (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 93b, teza 7; J. Długosz-Józwiak (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 93b, nb 8.

20 Wyrok ETPCZ z 21.10.2010 r., skarga nr 13453/07.

o zastosowaniu izolacyjnego środka zabezpieczającego upływie dłuższy czas lub gdy od momentu orzeczenia pobytu w szpitalu psychiatrycznym do momentu przyjęcia sprawcy do zakładu psychiatrycznego upłyne dłuższy okres, zwłaszcza gdy zajdą takie zmiany okoliczności, z których będzie wynikało, że stan zdrowia psychicznego sprawcy mógł ulec zmianie. Żaden z przepisów polskiego prawa nie określa jednak sztywnych ram czasowych, po których opinia biegłych dezaktualizuje się, a sąd ma obowiązek zasięgnięcia uzupełniającej opinii biegłych. Obowiązek taki wynika jednak z zasady konieczności stosowania środków zabezpieczających, znajdującej zakorzenienie w konstytucyjnej zasadzie proporcjonalności. Dodatkowo, w świetle orzecznictwa ETPCZ nie budzi wątpliwości, że naruszenie tego obowiązku może skutkować uznaniem, że pozbawienie wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi nie było zgodne z prawem w rozumieniu art. 5 ust. 1 lit. 3 Konwencji.

Choć Trybunał nie udziela odpowiedzi na pytanie, co to znaczy „wystarczająco aktualna” opinia lekarska, która uzasadnia pozbawienie wolności, i wskazuje, że należy to każdorazowo oceniać na kanwie indywidualnej sprawy<sup>21</sup>, to równocześnie w tym kontekście ETPCZ nierzadko odnosi się do wyroku wydanego w sprawie Herz przeciwko Niemcom, w której Trybunał nie stwierdził wprawdzie naruszenia art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji, jednak wskazał, że opinia biegłego lekarza sprzed półtora roku sama w sobie nie mogłaby być wystarczająca, aby uzasadnić pozbawienie wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi w zakładzie psychiatrycznym<sup>22</sup>. Analogiczny wniosek wypływa z wyroku ETPCZ w sprawie D.C. przeciwko Belgii, gdzie Trybunał uznał pozbawienie wolności skarżącego za niezgodne z Konwencją, z uwagi na to, że rozstrzygnięcie sądu krajowego wydano na podstawie opinii psychologa sporządzonej półtora roku wcześniej<sup>23</sup>. Z kolei w sprawie Magalhaes Pereira przeciwko Hiszpanii za nieakceptowalne uznano wydanie rozstrzygnięcia na opinii sporządzonej 18 miesięcy wcześniej<sup>24</sup>.

Orzekając w przedmiocie pozbawienia wolności osoby z zaburzeniami psychicznymi, sąd każdorazowo powinien mieć powyższe orzecznictwo na uwadze. W świetle zarówno omawianego wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie M.B. przeciwko Polsce, jak i innych judykatów Trybunału orzeczenie izolacyjnego środka zabezpieczającego na podstawie opinii biegłych sprzed półtora roku i więcej może zostać uznane za naruszenie art. 5 ust. 1 lit. e Konwencji. Analogicznie, w przypadku gdyby sprawca z zaburzeniami psychicznymi miał zostać po takim czasie umieszczony w zakładzie psychiatrycznym, sąd niezwłocznie po przyjęciu do szpitala psychiatrycznego powinien zasięgnąć opinii biegłych w celu ustalenia, czy stosowanie

21 Postanowienie ETPCZ z 21.10.2014 r. w sprawie Aurnhammer przeciwko Niemcom, skarga nr 36356/10.

22 Wyrok ETPCZ z 12.06.2003 r., skarga nr 44672/98.

23 Wyrok ETPCz w sprawie D.C. przeciwko Belgii z dnia 30.03.2021 r., skarga nr 82087/17.

24 Wyrok ETPCZ z 26.02.2002 r., skarga nr 44872/98.

środka zabezpieczającego jest nadal konieczne, nie czekając na upływ terminów określonych w art. 203 § 1 i art. 204 § 1 k.k.w. W takiej sytuacji zasięgnięcie opinii biegłych po trzech miesiącach od przyjęcia osoby z zaburzeniami psychicznymi do szpitala uznawane było przez Trybunał za opóźnienie nieznajdujące uzasadnienia.

### **adw. dr Małgorzata Pyrcak-Górowska**

*Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Karnego, Zakładzie Bioetyki i Prawa Medycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, adwokatem.*

*The author is an assistant professor at the Chair of Criminal Law, Department of Bioethics and Medical Law of the Jagiellonian University in Kraków, and an advocate.*

ORCID: 0000-0003-3745-4252

### **ABSTRACT**

**Keywords:** *human rights, expert psychiatric opinion, protective measures, deprivation of liberty of a person with a mental disorder*

## **An up-to-date opinion of a medical expert as a condition for the lawfulness of detention of a person with a mental disorder. Commentary on judgment of the European Court of Human Rights of 14 October 2021 in M.B. v. Poland, application no. 60157/15**

The judgment of the European Court of Human Rights in the case of M. B. v. Poland concerns the conditions for the lawfulness of the deprivation of liberty of a person of “unsound mind” (a person with a mental disorder). In it, the Court found a violation of Article 5(1)(e) of the European Convention on Human Rights as a result of the applicant being placed in a psychiatric institution, as a protective measure, based on an expert opinion prepared a year and a half earlier. Consequently, the Court found that the fact that the applicant's mental condition

required isolation had not been sufficiently reliably demonstrated. The Court stressed that one of the conditions for the lawfulness of depriving a person with a mental disorder of liberty is that it be established on the basis of a sufficiently up-to-date expert opinion. The medical assessment must be based on the actual state of mental health of the person concerned and not solely on past events.

## Bibliografia

1. **Banasik Katarzyna**, *Przedawnienie w prawie karnym w systemie kontynentalnym i anglosaskim. Przedawnienie karalności przestępstw oraz przedawnienie wykonania kary i innych środków w systemie prawa pisanego na przykładzie Polski i Austrii oraz w systemie common law na przykładzie Wielkiej Brytanii*, Warszawa 2013
2. **Barczak-Oplustil Agnieszka**, *Charakter środków zabezpieczających w nowelizacji kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r. Wprowadzenie do dyskusji*, „Palestra” 2015/7–8
3. **Barczak-Oplustil Agnieszka** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016
4. **Ciechorski Jan**, *Przegląd orzecznictwa w sprawach środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym*, „Przegląd Prawa Medycznego” 2022/2
5. **Connell Catriona, Seppänen Allan, Scarpa Franco, Gosek Paweł, Heitzman Janusz, Furtado Vivek**, *Czynniki zewnętrzne wpływające na długość pobytu w ośrodkach psychiatrii sądowej – badanie europejskie*, „Psychiatria Polska” 2019/3
6. **Długosz Józwiak Joanna** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021
7. **Lipiński Konrad** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021
8. **Majewski Jarosław** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, Warszawa 2024
9. **Sakowicz Andrzej** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021
10. **Szwed Marcin**, *Przymusowe umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym w świetle współczesnych standardów ochrony praw człowieka*, Warszawa 2020
11. **Szwed Marcin**, *The notion of ‘a person of unsound mind’ under Article 5 § 1(e) of the European Convention on Human Rights*, „Netherlands Quarterly of Human Rights” 2020, t. 38, nr 4

12. **Zoll Andrzej**, Tarapata Szymon (w:) *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2, *Komentarz do art. 53–116*, red. W. Wróbel, Warszawa 2016